

Соколова О. В.

Запорізький національний університет

СТИЛІСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ КОНРАДА АДЕНАУЕРА

У статті текст публічної промови висвітлено як соціальну дію суб'єкта, що формулює свої комунікативні інтенції відповідно до ситуації та соціокультурних умов спілкування, а також до загальної стратегії мовної поведінки й тактики взаємодії з адресатом.

Сучасний стан лінгвістичної парадигми характеризується антропоцентричним підходом, сутність якого полягає у зверненні до ролі людини під час народження та сприйняття мови. Особливу роль відіграє виявлення і дослідження найефективніших засобів оптимізації вербального впливу на слухача, що є значним внеском у розвиток культури мовлення та політичної комунікації.

У статті наголошено, що динаміка суспільного розвитку супроводжується змінами у сфері політичної комунікації і постійно висуває нові вимоги щодо мови. Створюється нове поле для формування відносин між державою та суспільством, між політиками та громадянами. В контексті подібних зрушень на перший план виходить не тільки лінгвістичний аналіз публічних промов Конрада Аденауера як окремого жанру політичного дискурсу, а й аналіз соціально-політичних обставин, за яких вони створюються.

Теоретичну основу дослідження склали праці українських і зарубіжних фахівців у галузях: політичної лінгвістики та політичного дискурсу (А. А. Свицова, Л. Д. Скобелева), теорії риторики (І. Ю. Ковальчук, Л. І. Мацько), жанру публічної промови (М. О. Діденко, М. С. Дорофєєва), теорії стилістичних фігур (М. Вінтонів, З. В. Батринчук), функціональної стилістики (О. М. Григор'єв, М. А. Чекунова).

Вказано на те, що кожне з проаналізованих образних мовних засобів має значні можливості для уточнення прагматичних інтенцій мовця і посилення впливу оратора на слухачку аудиторію. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується значною кількістю проаналізованих німецьких прикладів (понад 400 мовних одиниць), а також застосуванням комплексної методики аналізу із залученням сучасних комунікативно-прагматичних, дискурсивних методів та їхнім поєднанням із традиційними описовими прийомами.

Ключові слова: політичний дискурс, політична промова, метафора, повтор, парантеза.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні теорії трактують політичну комунікацію як тип інституційного спілкування, учасниками якого є представники суспільних інститутів, де спілкування є складником їхньої організації та відбувається в заданих межах статусно-рольових відносин [8, с. 13]. Політична промова є найбільш прототипним жанром такої комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Привертає увагу численність позначень та інтерпретацій цього різновиду дискурсу. Його називають «політична промова» [9], «політичний виступ» [4], «публічний виступ» [10], «програмний виступ» [11] тощо.

Під політичною промовою Т. В. Нагорська розуміє усний текст, що проголошується президентом перед окремою аудиторією за певних обставин, ставить нарізлі завдання в тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань [7, с. 54]. Проте

слід зауважити, що адресатом політичної промови може бути не тільки президент, адже в ній висвітлюються не тільки дії уряду, але й пропозиції суспільно-політичного характеру, стратегії розвитку певної партії тощо. Цієї думки дотримуються І.В. Самойлова, О.В. Подвойська, які вважають, що політичною промовою може бути парламентський виступ як публічне намагання переконати аудиторію в доцільності певної ідеї, заходів, дій [9, с. 237].

Політико-комунікативний жанр промови характерний для всіх основних політичних сил сучасної Німеччини; вони активно використовують його для розвитку і трансляції відповідних ідеологій та політичних програм. Але найбільш значущі зразки текстів цього жанру належать домінуючим суб'єктам політики – федеральним канцлерам різних епох.

Постановка завдання. Метою презентованої статті є дослідження стилістичного аранжування

політичних промов першого федерального канцлера ФРН Конрада Аденауера.

Виклад основного матеріалу. Задля здійснення своїх двох основних функцій (інформативної і функції впливу) політична промова повинна бути експресивною та виразною, що досягається застосуванням таких стилістичних засобів, як тропи й риторичні фігури. Метафоричної репрезентації у промовах К. Аденауера зазнають насамперед такі референти, як «минуле» та «майбутнє»: *Die Zukunft liegt dunkel und trübe vor uns; wir wissen nicht, was kommen wird* [13. April 1947: Wahlrede]. Метафора бере активну участь у реалізації багатьох дискурсивних стратегій, у тому числі стратегії «визнання провини» перед світовою спільнотою. Ця стратегія унікальна й особливо характерна для політичних виступів німецьких провідних політиків [5, с. 9]. Вона реалізується через апеляцію до минулих історичних подій та формується метафоричними номінаціями з негативною семантикою *Katastrophe, Giftsaat, leiden*, зокрема, *Der Nationalsozialismus hat uns zwar unmittelbar in die Katastrophe hineingeführt, aber der Nationalsozialismus hätte in Deutschland nicht zur Macht kommen können, wenn er nicht in breiten Schichten der Bevölkerung vorbereitetes Land für seine Giftsaat gefunden hätte* [6. März 1946: das Programm der CDU].

У разі згадування про минулі події К. Аденауер звертається до іменників на позначення почуттів та емоційних станів, пов'язаних із нігілізмом, бездіяльністю: *Es wäre nur zu verständlich, wenn eine allgemeine Apathie das deutsche Volk ergreifen würde, insbesondere, wenn auch bei den Wahlen zu den Landtagen in der britischen Zone diese Apathie, diese Lethargie sich zeigte* [13. April 1947: Wahlrede]. Але канцлер не втрачає надію та оптимізм стосовно майбутнього країни і виражає свої сподівання через метафори, в яких ключовими словами є іменники на позначення «висоти»:

1) *Wenn man uns nur die Arme frei ließe, um zu arbeiten, wenn man uns nur von seiten der Alliierten etwas mehr Vertrauen schenkte, wir würden in Deutschland alles tun, um schnell wieder in die Höhe zu kommen* [13. April 1947: Wahlrede].

2) *Trotz der wirtschaftlichen Not wird der Staat den über den Durchschnitt Begabten durch materielle Hilfe den Weg zum Aufstieg ebnen müssen* [6. März 1946: das Programm der CDU].

Метафора у виступах К. Аденауера використовується для образної та емоційної характеристики таких референтів, як «народ»: *Das deutsche Volk krankt seit vielen Jahrzehnten in allen seinen*

Schichten an einer falschen Auffassung vom Staat, von der Macht, von der Stellung der Einzelpersonen [6. März 1946: das Programm der CDU]. В цьому випадку ми спостерігаємо явище персоніфікації, коли німецький народ зображений як живий організм, який прагне кращого та важко переживає кризи й депресії.

Релевантність референту «молодь» для дискурсу К. Аденауера визначається вагомністю молоді для майбутнього Німеччини в розумінні федерального канцлера. Молоде покоління він метафорично описує як щось світле та перспективне: *Ein zweiter Lichtblick erhellt das Dunkel, das über Deutschland liegt: die deutsche Jugend* [13. April 1947: Wahlrede].

Референт «демократія» для Аденауера асоціюється з принципами людяності, акцентом на окрему особистість, із гуманністю: *Sie ist für uns eine Weltanschauung, die ebenfalls wurzelt in der Auffassung von der Würde, dem Werte und den unveräußerlichen Rechten eines jeden einzelnen Menschen, die das Christentum entwickelt hat.*

Відомо, що емоційне мовлення тяжіє до повтору слів, словосполучень і речень. Якщо в логічному мовленні різноманітні повтори можуть здаватися зайвими, то в емоційно насиченому тексті вони свідчать про напруження почуттів автора, створюють опору для інтонаційного руху [2, с. 160].

У політичному дискурсі К. Аденауера повтор постає в стилістично спрямованому плані, допомагає вести напружений монолог, передає схвильованість мовлення, спонукає до дій тощо. Ця риторична фігура додає до безпосереднього значення ту експресивність, яка насичує його внутрішнім змістом, робить таку побудову вагомшою [6, с. 31].

Аналіз моделей повтору виявив, що в політичному інтерв'ю повторюються як окремі лексеми, так і різні за структурою синтаксичні утворення, що зміцнює структурну організацію тексту. Повторювана лексема в промовах К. Аденауера наповнюється новим емоційно-експресивним потенціалом, чому сприяють, наприклад, епітети, що супроводжують ключове слово: *Daher müssen wir das Wort immer wieder sagen: Wir wollen eines Tages Mitglied werden, ein freies und gleichberechtigtes Mitglied der Vereinigten Staaten von Europa* [4. August 1946: Rede].

Повтор сприяє збільшенню семантичного обсягу мовної одиниці, нарощенню значеннєвих конотацій, що сприяє реалізації емпатичної функції: *Ein siegreiches nationalsozialistisches Deutschland würde eine tödliche Gefahr für Europa*

gewesen sein, ein Kadaver-Deutschland, d.h. ein verwesendes Deutschland, ist die gleiche Gefahr [6. März 1946: Grundsatzrede].

Повтори призначені задля закріплення певного твердження у свідомості реципієнта. Вони зосереджують увагу на ключових положеннях, активізують сприймання інформації та покликані переконувати адресата. В цьому полягає акцентувальна функція повтору. Наприклад, переконуючи аудиторію, К. Аденауер уживає в промові повтори, основним призначенням яких є акцентування на конкретних вимогах: *Sie müssen zurück. Sie müssen zurück in ihre Heimat!* [4. August 1946: Rede].

Низка повторів ужита автором із метою переконати аудиторію, викликати прихильність до себе, своїх дій; вона сприяє також підвищенню патріотичного духу, віри в потенціал рідної країни: *Wir wünschen die Einheit Deutschlands, wir wünschen sie von ganzem Herzen und von ganzer Seele. Wir wünschen ein freies Deutschland, in dem der deutsche Mensch ein menschenwürdiges Dasein führen kann wie jeder andere europäische Mensch.* (новтор) [8. Mai 1949: Ansprache].

Крім того, повтор у промовах К. Аденауера сприяє підвищенню динамічності мовлення, що досягається багатократним уживанням певної лексеми / синтаксичної конструкції у межах одного або кількох речень, розташованих одне за одним:

(1) *Nach der Gründung des Kaiserreiches unter preußischer Vorherrschaft wandelte sich der Staat aus einem ursprünglich lebendig gefühlten Wesen mehr und mehr in eine souveräne Maschine* [6. März 1946: Grundsatzrede].

(2) *Wir sind keine Sammelpartei, wir wollen nicht alles sammeln, was rechts von der Sozialdemokratie steht. Wir sind keine Rechtspartei, wir sind auch keine gemäßigte Linkspartei. Wir sind eine weltanschaulich fundierte Partei eigenen Charakters und eigener Prägung* [6. März 1946: Grundsatzrede].

Прикладом динамізму мовлення канцлера є речення, в якому підкреслюється значущість окремої людини в порівнянні з державою: *Staaten kommen, Staaten vergehen, Staaten werden künstlich gemacht* (новтор), *sie wachsen und brechen wieder auseinander; (...)* [4. August 1946: Rede]. У наступній частині речення емпатична функція повтору посилюється через використання асиндетону: (...) *aber der Mensch, dem sein Schöpfer eine unsterbliche Seele gegeben hat, der ist das Wesentliche, das Beste und Kostbarste auf der Erde* [4. August 1946: Rede].

Уживання повторів зазвичай впливає на цілісність тексту. Введення їх у текст репрезентоване двома взаємопов'язаними категоріями: категорією члено-

ваності та категорією зв'язності [2, с. 165]. В політичній промові К. Аденауера можна зафіксувати також повтори з композиційною метою: *Wir haben ein Kompromiss geschlossen. Über das Kompromiss ist manches gesagt worden. Jedes Kompromiss hat Fehler und Mängel. Aber ein Kompromiss hat auch einen großen Vorteil* [8. Mai 1949: Ansprache]. У наведеному уривку лексема *Kompromiss* повторюється в чотирьох сусідніх реченнях, виконуючи при цьому різну тема-ремагічну роль. Такі повтори структурують текст, сприяють його зв'язності та водночас виділяють його окремі, значущі щодо актуального членування речення компоненти.

Окремим різновидом композиційної функції є функція утримання ланцюгового (між реченнями), внутрішньо текстового синтаксичного зв'язку, що дозволяє виконувати повтор синонімічних компонентів у суміжних реченнях: *Für eine solche Neuregelung, die durch ein gewähltes Parlament etwa vorgenommen würde, fordern wir, daß der Wille der Erziehungsberechtigten, der Eltern, über die weltanschauliche Gestaltung der Volksschule entscheiden soll* [6. März 1946: Grundsatzrede].

Однією з основних і невід'ємних функцій повтору в політичному дискурсі є актуалізація уваги читача через підсилення семантики ключового поняття або висловлення загалом: *Daß man 13 bis 14 Millionen Menschen herausreißt aus ihrer Umgebung, wo ihre Väter und Vorfäter seit Hunderten von Jahren gewohnt und gearbeitet haben, daß man sie hineinpreßt in die überbevölkerten anderen Zonen, (...), und daß man dadurch erreicht, daß mitten in Europa eine Wüste entsteht, eine Wüste mit versteppten und verunkrauteten Feldern, mit verödeten Dörfern und Städten* (новтор), *in denen kein Mensch sich mehr befindet – das ist nicht nur eine Grausamkeit sondergleichen, es ist ein Wahnsinn sondergleichen* [4. August 1946: Rede].

Часто композиційна функція повтору реалізована через кількаразове введення аналогічних компонентів на початку чи в кінці кожного речення. В цьому випадку йдеться про такі різновиди повтору, як анафора та епіфора.

За своєю природою повтор є багатофункціональним явищем, що виконує емоційно-експресивну, композиційну, акцентувальну роль, розкриваючи ідейно-тематичний зміст тексту. Він також актуалізує увагу реципієнта на важливих компонентах тексту, реалізує прагматико-комунікативну настанову мовця, забезпечуючи зв'язність тексту.

Зазначимо, що текстове навантаження інтонаційно-виділеного елемента може здійснюватися не тільки виділенням чогось нового, але й під час

акцентування уваги вже на відомому, раніше згаданому, якщо цей елемент повідомлення набуває особливого значення в цьому контексті.

До основних риторичних фігур, вживаних К. Аденауером у своїх промовах, відноситься парантеза. Ця стилістична фігура внутрішньо суперечлива, оскільки, з одного боку, руйнує бар'єр між автором і читачем, створює відчуття взаємної довіри й розуміння, породжує ілюзію переходу від підготовленої промови до непередбаченої, живої, а з іншого боку, вона вносить певний елемент нарочитості [3, с. 151].

Саме завдяки парантезі прослідковується тісний зв'язок синтаксису та пунктуації. Якщо завданням автора є відображення своїх почуттів та переживань, емоційний вплив на адресата, тоді ця стилістична фігура допомагає досягти бажаного ефекту [1, с. 41]. Адекватна інтерпретація парантез сприяє глибшому розумінню авторських інтенцій і виявленню авторської прагматики. В такий спосіб парантези беруть участь у створенні образу автора, адже саме в них політик повідомляє своє ставлення, виражає емоції, надає оцінку.

Як вербальний образотворчий елемент, парантези вибудовуються згідно зі стратегією задуманого образу автора, залучаючи лінгвостилістичні засоби і зберігаючи індивідуально-авторські особливості. Проте в якості невербального образотворчого елементу (у вигляді подвійного тире), вони мають суто прагматичні цілі – візуально активізувати увагу читача, зорієнтувати його на цікаве й інтимне. Головною метою парантези у промові є пояснення, оцінка, уточнення, опосередкований вияв емоційності, що безпосередньо характеризує автора та впливає на становлення його образу.

Одна з головних функцій парантези у промовах К. Аденауера – це функція звернення до адресату (німецького народу), що відзначається апелюванням до патріотизму та вимог нового життя: *Als Herr Spiecker nun darauf hingewiesen wurde und man ihm vorhielt, daß es gar nicht anders gehe, als in der Politik auch die christlichen Grundsätze zur Anwendung zu bringen – ich weise Sie hin auf die Schulfrage, auf die Frage der Ehe, auf die Frage der unverheirateten Frau – alles weltanschauliche Fragen – , da sagte er: (...) [4. August 1946: Rede].*

У цьому зв'язку виділяються два типи такого звернення:

1) перший – базується на вживанні в парантезі ввічливого займенника *Sie*, де сама вставка має розповідний характер і за семантикою, і за структурою: (1) *Nun hat es die technische Entwicklung mit sich gebracht – Sie selbst im Industriegebiet*

wissen es am allerbesten – , daß gewisse technische Prozesse, die notwendig sind für das Volk, sich nur vollziehen können in großen Unternehmungen, in den sogenannten Hallenunternehmungen [4. August 1946: Rede]; (2) Ich möchte die Unterschiede Ihnen kurz klarlegen, damit Sie sich entscheiden können, wenn Sie sich noch nicht entschieden haben. Die größte Partei nach uns, glaube ich – Sie müssen sorgen, daß die Prophezeiung wahr wird – ist die Sozialdemokratische Partei [4. August 1946: Rede].

2) другий – містить займенник 1-ї особи множини *wir*, що демонструє ототожнення адресанта (канцлера) та адресата (німецького народу): *Das Sicherheitsverlangen Frankreichs, und auch das Sicherheitsverlangen Hollands, Belgiens und Luxemburgs gegenüber Deutschland – wir müssen es ehrlich zugestehen – müssen wir als berechtigt anerkennen [4. August 1946: Rede].*

Широке вживання вставних компонентів та їхнє семантичне забарвлення додає політичному дискурсові точності та ясності у вираженні думки. Політики традиційно використовують вставні конструкції, що вказують або уточнюють суб'єкт/ предмет, про який йдеться мова в цілому реченні. Отже, наступною функцією парантези є функція додаткового повідомлення, уточнення. Іноді такі уточнення мають важливе, навіть принципове значення задля адекватного розуміння подальшого викладу: *Als Herr Spiecker nun darauf hingewiesen wurde und man ihm vorhielt, daß es gar nicht anders gehe, als in der Politik auch die christlichen Grundsätze zur Anwendung zu bringen – ich weise Sie hin auf die Schulfrage, auf die Frage der Ehe, auf die Frage der unverheirateten Frau – alles weltanschauliche Fragen – (napemеза), da sagte er: (...) [4. August 1946: Rede].*

Привертає увагу той факт, що Аденауер дуже рідко посилається на думку своїх попередників, співвітчизників або колег. Тому така функція парантези, як відсилання, займає незначне місце в його промовах: (...) *und dann würde ich sagen: es ist mir viel lieber; die Labourregierung macht mal ihre sozialistischen Experimente und Erfahrungen in Deutschland und nicht bei uns; denn das geht schief – so sagt der Konservative – (...) [4. August 1946: Rede].*

Висновки і пропозиції. Політичний дискурс першого федерального канцлера ФРН Конрада Аденауера характеризується метафоричністю, влучним вживанням риторичних засобів, які забезпечують помірну пафосність та правильність логічних акцентів. Дослідження метафоричного репертуару канцлера допомагає краще зрозуміти підсвідомі механізми його діяльності, справжнє ставлення до тієї чи іншої проблеми.

Список літератури:

1. Батринчук З. В. Експресивний потенціал парантези в сучасному англomовному епістолярному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 41–44.
2. Вінтонів М., Мала Ю. Повтор як засіб експресивізації в політичному дискурсі. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8(1). С. 159–169.
3. Григор'єв О.М. Ідіостиль Миколи Хвильового (на матеріалі публіцистичних текстів) : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 250 с.
4. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2001. 20 с.
5. Дорофєєва М. С. Категорія суб'єкта в політичній промові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2005. 21 с.
6. Ковальчук І. Ю. Повтор и его функции в тексте : дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2004. 149 с.
7. Нагорська Т.В. Структура текстів політичних промов У. Черчіля: лінгвориторичний підхід. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 110, Т. 2. С. 54–56.
8. Паршин П. Б., Пирогова П.Б. Речевое воздействие: основные сферы и разновидности. *Рекламный текст: семиотика и лингвистика*. Москва : Международный институт рекламы; Издательский дом Гребенникова, 2000. 270 с.
9. Самойлова І. В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 1. С. 235–238.
10. Свицова А. А., Скобелева Л. Д. Авторский стиль на примере публичных выступлений современных политиков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2016. № 10. С. 75–81.
11. Чекунова М.А. Жанр программного выступления в российском политическом дискурсе : Риторический анализ политико-идеологических текстов 2000-2004 гг. : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2006. 196 с.
12. Reden: Konrad Adenauer <https://www.konrad-adenauer.de>

Sokolova O. V. STYLISTICS OF CONRAD ADENAUER'S POLITICAL SPEECHES

The article interprets the text of a public speech as a social action of the subject, which formulates its communicative intentions in accordance with the situation and socio-cultural conditions of communication, as well as the general strategy of language behaviour and tactics of interaction with the recipient.

The current state of the linguistic paradigm is characterized by an anthropocentric approach, the essence of which is to address the role of man in the process of generation and perception of language. A special role is played by the identification and study of the most effective means of optimizing the verbal influence on the listener, which is a significant contribution to the development of speech culture and political communication.

The article argues that the dynamics of social development entails changes in the field of political communication and constantly makes new demands on language. A new field is being created for the formation of relations between the state and society, between politicians and citizens. In the context of such shifts, not only the linguistic analysis of Konrad Adenauer's public speeches as a separate genre of political discourse comes to the fore, but also the analysis of the socio-political circumstances under which they are created.

The theoretical bases of the study are the works of Ukrainian and foreign experts in the field of: political linguistics and political discourse (A.A. Svitsova, L.D. Skobeleva), the theory of rhetoric (I.Y. Kovalchuk, L.I. Matsko), the genre of public speech (M.O. Didenko, M.S. Dorofeeva), the theory of stylistic figures (M. Vintonov, Z.V. Batrinchuk), functional stylistics (O.M. Grigoriev, M.A. Chekunova).

It is pointed out that each of the analyzed figurative language means has significant opportunities to clarify the pragmatic intentions of the speaker and to strengthen the influence of the speaker on the audience. The validity of the obtained results is ensured by a significant number of analyzed German examples (over 400 language units), as well as the use of complex methods of analysis, involving modern communicative-pragmatic, discursive methods and their combination with traditional descriptive techniques.

Key words: political discourse, political speech, metaphor, repetition, parentheses.